

Obchod s cukrem v kontextu českého organizovaného zločinu

SUGAR TRADE IN CONTEXT OF CZECH ORGANIZED CRIME

Petr Kupka, Kateřina Tvrďá – Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita

Cukr sehrává v kontextu organizovaného zločinu dlouhou dobu nenápadnou, ale zajímavou úlohu. V období prohibice v USA (1919–1933) byla produkce kukuřičného cukru jednou z nejvýnosnějších aktivit skupin organizovaného zločinu, které díky této produkci mohly kontrolovat výrobu alkoholu na východním pobřeží USA (1). Cukr také slouží jako výnosný zdroj příjmu v oblastech, kde je nedostatkovou komoditou. To se ukázalo například v dodávkách cukru abchazským guerillám v roce 1993, které si jeho dalším prodejem mezi místními podnikateli udržovali neformální legitimitu (2). I v prostředí České republiky je cukr výnosným zbožím, prostřednictvím kterého mohou organizované kriminální skupiny generovat svůj zisk. A to především formou krácení daně. Následující text volně navazuje na příspěvek A. SÁTA (3), který se zaměřil na obecné principy tzv. karuselových podvodů s cukrem. Tato perspektiva je námi rozšířena o kriminologický kontext organizovaných ilegálních aktivit. Data reflektovaná v této studii vychází z výzkumu financování organizovaných kriminálních aktivit v ČR, který autoři realizovali pro Center for the Study of Democracy v rámci výzkumného projektu FINOCA zadaného Evropskou komisí, a z výzkumu vedeného v rámci projektu specifického výzkumu Katedry politologie FSS MU „Volby, politické strany a prosazování zájmů II“. V tomto ohledu byly uskutečněny rozhovory s orgány činnými v trestním řízení a s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody za krácení daně, z nichž někteří byli v minulosti právě zapojeni do obchodu s cukrem. Vzhledem k tomu, že naše tvrzení jsou podložena úryvky z těchto rozhovorů, je nutné určitě údaje ponechat anonymizované.

Obchod s cukrem jako prostředek akumulace kapitálu pro páchaní organizované kriminality

„Jasný. Všechno se děje, všechno jako. I na blbém cukru, to je pro ně zlato. To je možná ještě lepší odvětví jak železo.“

Ačkoliv SÁTO (3) uvádí, že se obchod s cukrem dostal do popředí zájmu daňových defraudantů v posledních měsících, data získaná z výzkumu poukazují, že obchod s cukrem již v minulosti sloužil pro některé aktéry po roce 1989 jako brána do ilegálního podnikatelského prostředí divokých 90. let: *„Obchodoval jsem od začátku 90. let s cukrem. Začal jsem na živnostník, pak první s.r.o., druhý, [...] A oni zůstali dlužní. [...] Oni mi dlužili [...] milionů za cukr. Takže co já jsem s nimi mohl dělat? Když bych tam šel a řval na ně, tak to do mě napálí a já dopadnu jak [...]. Nabídlí mi za to (nemovitost komerčního charakteru, pozn. autorů) a já to vzal. (Popisuje příběh o prodeji nemovitosti, pozn. autorů.) Takže jsem dostal [...] let.“*

Obchodování s cukrem nelze apriori kauzálně spojovat s organizovanými ilegálními aktivitami, avšak vzhledem ke státním pokusům po roce 1989 obnovit živnostenský sektor pomocí tzv. malé privatizace, se i cukrovarnictví stalo předmětem náhle deregulovaného systému bez potřebného právního zajištění, na kterém participovala celá řada aktérů včetně později odsouzeného Tomáše Pitra a Miroslava Provoda: *„Pak jsme udělali druhou chybu, kdy jsme se rozhodli, že nebudeme kupovat cukr, ale postavíme si vlastní cukrovar.“* (4)

V současnosti dominují českému organizovanému zločinu zejména organizované daňové podvody se zbožím či službami, mezi něž patří samozřejmě i cukr, mající žádoucí vlastnosti pro páchaní této kriminality:

- a) je předmětem rychlé spotřeby,
- b) je obtížné identifikovat jednotlivé dodávky, tj. je dodáván ve velkém množství (litry, tuny, kusy),
- c) je snadno přemístitelný,
- d) má nízkou hodnotu ceny, ale objem a frekvence dodávek je pravidelná (nebudí tudíž velkou pozornost u představitelů finanční správy),
- e) nespadá do systému přenesené daňové povinnosti, tzv. reverse charge systému.

Jaká je však sociální organizace těchto podvodů a kdo jsou jeho aktéři?

Společenská dimenze organizovaných daňových podvodů s cukrem

Organizovaný zločin, včetně organizovaných daňových podvodů, nevzniká ve vakuu, ale ve společenských polích, které umožňují dané praktiky označit za legitimní. Taková pole lze chápat jako sociální sítě, které vytvářejí prostředí vzájemných vazeb a sdíleného know-how produkující potenciální obchodní, sociální, ale i symbolické příležitosti.

V kontextu českého organizovaného zločinu existuje celá řada polí s vlastními normami, hodnotami a pravidly, které na symbolické úrovni mohou být považovány za legitimní.

V případě daňové kriminality je pojetí ekonomického vzestupu skrze „daňovou optimalizaci“ považováno za poměrně běžné a akceptovatelné jednání, do kterého je zapojena celá řada aktérů, i mimo hlavní organizátory tohoto jednání: „[...] skoro každý podnikatel to potřebuje. Vy do toho jdete s tím, že na sebe berete to riziko, ale z toho jsou ty peníze. [Myslím si], že finanční úřad by takové faktury měl vybazovat a dodanit to těm firmám. Ne nás zavřít.“

Rozšířenost takového druhu podnikání je tedy ospravedlňována ekonomicky, nikoli morálně. Vnímání a posuzování jednotlivých jednání však nevzniká v izolovaných skupinách, ale implicitně předpokládá širší strukturu sociální organizace, která toto vnímání produkuje (usnadňuje tím zločinné jednání tohoto typu) a zároveň je následným jednáním reprodukována. Jinými slovy, zločin v tomto ohledu není pro danou osobu považován za závažné či delikventní jednání, neboť v rámci této struktury se sdílenými hodnotami a normami je legitimováno: „To je jedna parta. Ten dělá to, ten zas tohle. [...] velká firma, pod ní [...] eseróček, které točí miliony a pak malé firmy, jako jsme byli my. A pod námi další, třeba i bílí koně. Ti naboře ani někdy neví, že pro ně dělají.“

Pro ilustraci pozice a role pachatelů organizovaných daňových podvodů je pro nás zde inspirací koncept „kriminální kariéry“ (criminal careers), která vychází z deskripce historie kriminálního jednání jednotlivce (5). V jeho rámci se zaměřujeme na čtyři klíčové strukturální prvky: participace, frekvence, závažnost a délka kariéry (6). Koncept kriminální kariéry tak přispívá k odhalení zranitelných segmentů obchodu s cukrem, které vytváří příležitost pro páčání organizované kriminální aktivity. Použitá data vychází z výzkumů uvedených výše.

1. Participace

Aktéři zapojení do organizovaných daňových podvodů (nejen) s cukrem se etablovali právě v 90. letech. Počáteční kapitál pro financování nákupu cukru a následného prodeje-příp. založení cukerních společností pocházel z vlastních zdrojů veskrze z legálních aktivit (naspořených financí z drobného podnikání) či tzv. veksláctví z dob předrevolučních (7).

2. Frekvence

Z hlediska relativně nízkých počátečních nákladů, vysoké fluktuace, poptávky a objemu komodity bylo možné nashromáždit poměrně vysoké cash-flow pro generování vysokých objemů peněz a rozvíjení dalších (ilegálních/legálních) obchodních aktivit: „Já jsem začal obchodovat s cukrem a tam se samozřejmě dostanete do toho, že když prodáte kamion s cukrem, dneska kolik může stát, čtyři sta tisíc? [...]. Tak v podstatě máte určitý silný

cash-flow, a nakupujete se splatností. Je tady cukrovar, vy jste překupník a máte své odběratele. Takže vy si uděláte cash-flow [...] bromadí se vám peníze na účtu [...]. Pokryjete svoje náklady, ale disponujete velkým kapitálem.“

3. Závažnost

I přes vysoký objem cash-flow jsou obchodníci pro páčání daňové kriminality motivováni navýšením svých příjmů. Příležitost pro zvýšení profitu z obchodu s cukrem objevuje ve dvou modelech krácení daní:

- Získání konkurenční výhody na trhu s cukrem: uskutečňování prodeje cukru buď pod tržní cenou cukru, nebo s profitem ve výši 15 % z ceny prodaného cukru (při stanovení nižší sazby daně z přidané hodnoty) oproti konkurenčním subjektům, čímž dochází k narušení hospodářské soutěže a rovných podmínek volného trhu. Krácení daní je zde chápáno samotnými aktéry ve smyslu „daňové optimalizace“ a získání konkurenční výhody. K tomuto modelu od ekonomické krize v roce 2008 přistupuje řada obchodníků za účelem udržení se na trhu a vyrovnání klesajících příjmů.
- Generace zisku z (fiktivního) obchodu s cukrem: vylákání nadměrných odpočtů daní, tzv. vratky, které představují minimální profit 15 % z ceny deklarovaného prodeje cukru do třetích zemí mimo EU, či v rámci EU. Ústřední aktivitou je tak samotná kriminální činnost.

4. Délka kariéry

Byť v podmínkách České republiky, a obecně ke kriminalitě bílých límečků ve světě, existuje určitá společenská tolerance, přístup k organizovaným daňovým podvodům s cukrem se uskutecňuje skrze etablovanou a exklusivní sociální strukturu, která disponuje kapitálem ať již finančním, materiálním, tak i lidským (tj. potřebné obchodní, ale i korupční kontakty), která umožňuje samotným aktérům udržet se dlouhodobě na trhu a v případě poklesu výnosnosti se přeorientovat na jinou komoditu: „[...] já jsem zas neměl tu možnost dostat se do této sféry těchto lidí [...] oni si brajou na podnikatele, spíš oni by měli sedět. [...] na ně nikdy nedejde.“

Na obchodu s cukrem, jako jednom z klíčových segmentů potravinářského průmyslu, je tak možné demonstrovat mimo jiné propojení legální a nelegální sféry obchodu. Často se hlavními organizátory daňových podvodů stávají aktéři, kteří na trhu dlouhodobě legálně obchodují, ale paralelně si zakládají vlastní síť obchodních společností pro účely daňových podvodů, s kterou nejsou formálně propojeni. Obtížnost odhalení organizátorů je dána nejen tím, že jednotliví aktéři řetězce podvodných společností nevědí, kdo za celou sítí společností stojí a kdo ji organizuje, ale informace mezi jednotlivými aktéry v rámci karuselového řetězce jsou předávány v souladu se zásadou „need to know“. Mimo jiné, existují regiony v České republice, kde existují silné sociální vazby mezi jednotlivými aktéry, jež jsou vázání mlčenlivostí a za svou loajalitu při trestním stíhání se jim dostává pro propuštění z vězení materiálního zajištění ze strany organizátorů.

Odstrašující účinky trestu?

Obecně institut „odnětí svobody“ není pro pachatele organizovaných daňových podvodů příliš efektivní při maximální

sazbě 10 let odnětí svobody za daňový únik ve výši od 5 mil. Kč. Defraudanti jsou často podmíněně propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody po vykonání alespoň poloviny trestu (8). Také výše finančních sankcí není rozhodujícím faktorem pro spáchání či nespáchání daňových podvodů. V České republice je odsouzeným pachatelům vyměřena pokuta za opožděné tvrzení daně v maximální výši 300 tis. Kč a penále ve výši 20 % z částky doměřené daně (9), z čehož vyplývá, že tyto peněžité tresty neplní preventivní funkci při generaci zisků v řádu desítek milionů korun: „[...] šesli jsme se tam čtyři a mezi sebou jsme napočítali třicet milionů škody (státu, pozn. autoři).“

Například ve Velké Británii může být pachatelům stíhaným za finanční zločiny zabaven majetek nabytý v posledních šesti letech před dobou zahájení trestního řízení (10).

Budoucnost a východiska organizovaných daňových podvodů s cukrem

Daňové podvody s cukrem v ČR byly částečně utlumeny po příchodu zahraničních investorů na trh s cukrem a etablováním dominantních aktérů na trhu s cukrem na počátku nového milénia. „Znovuobjevení“ cukru coby komodity zneužitě pro generaci ilegálních zisků nastalo v době ekonomické krize a postupného zavádění reverse charge systému na jiné komodity, které pro organizátory daňových podvodů přestaly být lukrativní. Jedním z řešení zabránění karuselových podvodů je, jak i předestírá SATO (3), zavedení tzv. reverse charge systému, tj. přenesení daňové povinnosti, v České republice i pro obchodování s cukrovou řepou. Plátcem DPH by se tak stal samotný příjemce plnění/dodávek cukru, a nikoli poskytovatel plnění na výstupu jako v běžném režimu správy daní. V současné době je tento systém zaveden pouze pro dodání zlata, obchodování s povolenkami na emise skleníkových plynů, obchodování s odpadem a poskytnutí stavebních nebo montážních prací (11). Zavedení tohoto kontrolního mechanismu pozitivně ovlivnilo správu daní u zmíněného zboží či služeb. Rozšíření reverse charge systému na obchod s cukrem by tak značně zamezilo daňovým únikům, proto v květnu 2014 Ministerstvo financí předložilo vládě novelu zákona o dani z přidané hodnoty upravující rozšíření přenesené daňové povinnosti také na dodání cukrové řepy (12). Podmínkou pro rozšíření reverse charge systému je schválení Evropskou komisí. Nejsilnějším hlasem v rámci EU pro zavedení reverse charge systému na dodávky cukrové řepy je Maďarsko, které má největší problémy s úniky DPH z obchodování s cukrem (13). Z hlediska daňových úniků z cukru tak pro legální obchodníky s cukrem svítá naděje na lepší časy „nedeformovaného trhu“, avšak z hlediska kriminálních kariér jednotlivých pachatelů lze pravděpodobně očekávat, že své aktivity zaměří na obchodování s jinou (výnosnější) komoditou.

Text byl zpracován v rámci projektu specifického výzkumu Katedry politologie FSS MU „Volby, politické strany a prosazování zájmů II.“ (kód MUNI/A/0846/2013).

Souhrn

Príspevek se zabývá obchodem s cukrem v kontextu českého organizovaného zločinu, konkrétně pak organizovaných daňových podvodů. Cukr je považován za výnosnou komoditu, prostřednictvím které mohou organizované kriminální skupiny generovat svůj zisk. V první části práce zasazujeme obchod s cukrem do historického kontextu

českého organizovaného zločinu. Druhá část se zaměřuje na společenskou dimenzi vzniku tohoto zločinného jednání. V závěrečných částech je diskutován odstrašující účinek soudobých trestů za toto jednání a budoucnost organizovaných daňových podvodů s cukrem.

Klíčová slova: cukr, organizovaný zločin, Česká republika, daňové podvody, kriminální kariéra.

Literatura

1. MCCARTHY, D.: *An Economic History of Organized Crime: A National and Transnational Approach*. Oxon: Routledge, 2011, 336 s.
2. KUKHANIDZE A.; KUPATADZE, A.; GOTSIRIDZE, R.: *Smuggling in Abkhazia and the Tskhinvali Region in 2003–2004*. In SHELLEY, L.; SCOTT, E. R.; LATTI, A.: *Organized Crime and Corruption in Georgia*. Oxon: Routledge, 2007, s. 69–92.
3. SATO, A.: Karuselové podvody s cukrem. *Listy cukrov. řepař.*, 130, 2014 (5–6), s. 206–208.
4. REICHL, J.: *Provod. Nemám tušení, kde Pitr je*. lidovky.cz, 6. 8. 2007, [online] http://www.lidovky.cz/provod-nemam-tusenik-de-pitr-jedmv-zpravy-domov.aspx?c=A070806_080349_In_domov_znk.
5. SHAW, C. R.; MOORE, M. E.: *The Natural History of a Delinquent Career*. Chicago: University of Chicago Press, 1931.
6. BLUMSTEIN, A.; COHEN, J.; ROTH, J. A.; VISHNER, C. A. (eds.): *Criminal Careers and 'Career Criminals'*. Washington, DC: National Academy Press, 1986.
7. ŠMÍD, T.; KUPKA, P.: *Český organizovaný zločin: od vyděračů ke korupčním sítím*. Brno: MPÚ, 2011.
8. *Zákon č. 40/2009, Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů*.
9. *Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů*.
10. *Proceeds of Crime Act 2002*.
11. *Zákon č. 235/2004, Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů*.
12. *Ministerstvo financí poslalo k připomínkám novelu zavádějící druhou sníženou sazbu DPH*. IHNED, 22. 5. 2014, [online] <http://byznys.ihned.cz/c1-62227190-ministerstvo-financi-poslalo-k-pripominkam-novelu-zavadejici-druhou-snizenou-sazbu-dph>.
13. VLKOVÁ, J.: *Na DPH se v Česku podvádí i u mobilů, ministerstvo bodlá zakročit*. iDNES, 22. 1. 2014, [online] http://ekonomika.idnes.cz/dbh-a-prodej-mobilu-v-cesku-dcb-/ekonomika.aspx?c=A140121_192854_ekonomika_ert.

Kupka P., Tvrda, K.: Sugar Trade in Context of Czech Organized Crime

The article focuses on sugar trade in the context of Czech organized crime; it mainly deals with organized sugar-tax frauds. Sugar is considered to be a lucrative commodity through which organized criminal groups can generate profit. In the first part of the paper we contextualize sugar trade with the history of Czech organized crime. The second part emphasizes a social dimension of this organized criminal activity and the final parts discuss deterrent effects of contemporary punishments for this agency and the future of organized sugar-tax frauds in the Czech Republic.

Key words: sugar trade, organized crime, Czech Republic, tax frauds, criminal career.

Kontaktní adresa – Contact address:

Mgr. Petr Kupka, Mgr. et Mgr. Kateřina Tvrda, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra politologie, Joštova 10, 602 00 Brno, Česká republika, e-mail: petr.kupka.jr@gmail.com, katerina.tvrda@gmail.com